

LETALIŠČE 1. SVETOVNE VOJNE V TRZINU

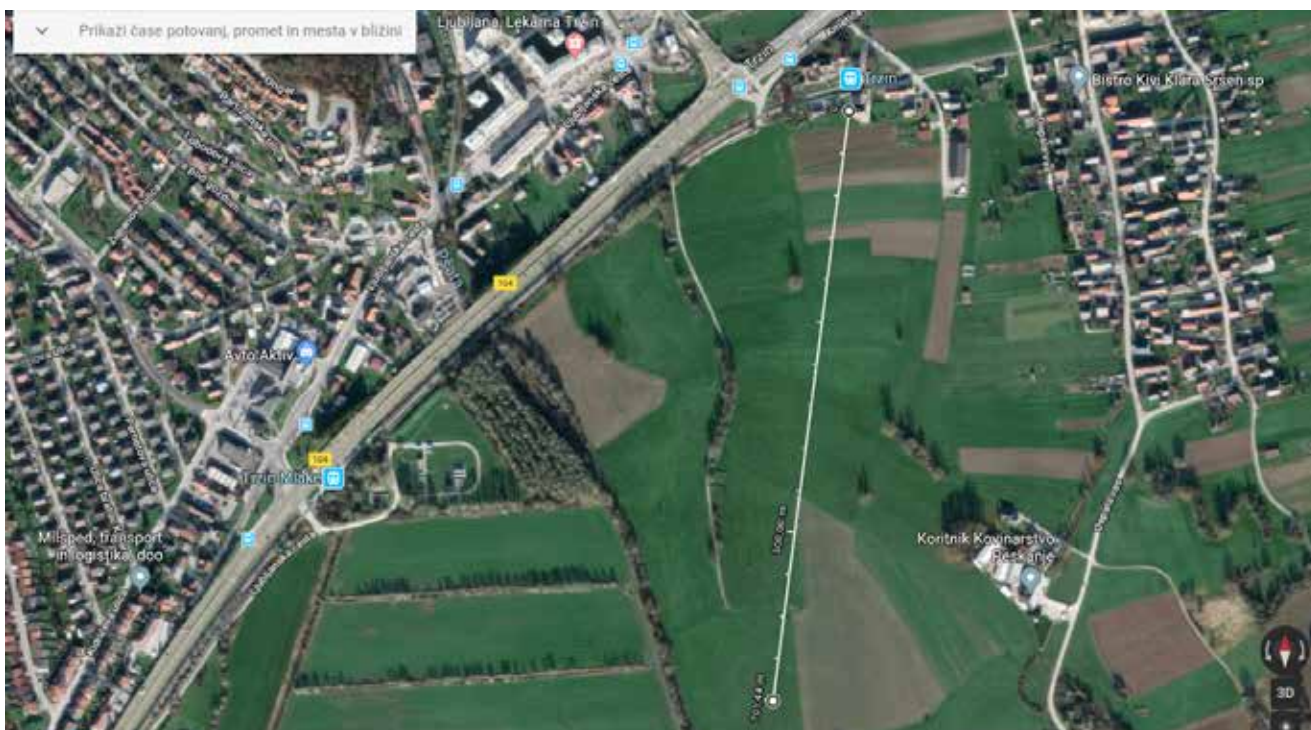
Aleksander Čičerov

Izvleček:

Med 1. svetovno vojno je bilo v Trzinu vojaško letališče. Zgrajeno je bilo za potrebe 12. soške bitke. Po bitki so bila letala preseljena na reko Piavo. Ostanke letališča so skromni, živih prič ni več, zanesljivih virov pa je prav tako zelo malo.

Ključne besede:

vojaško letališče 1. svetovne vojne, 12. soška bitka, pomoč avstro-ogrski vojski, vloga letalstva

Verjetna lokacija letališča v Trzinu (Avtor Peter Tarman)

»Zgodovina je nikoli do konca odkrita tema. Ko se zdi, da je že vse napisano, vse odkrito, se pojavijo nove zgodbe, sive lise.«¹ Tako je tudi z letališčem iz 1. svetovne vojne v Trzinu.

Konec maja 1915 je na evropsko bojišče stopila tudi Italija. Zadnji del fronte, ki je segala od prelaza Stelvio do Jadranskega morja, se je imenovala Soška fronta, ki se je raztezala 90 km v dolžino. Zajemala je del slovenskega ozemlja, ki je doživelo grozote front v prvi svetovni vojni. Boji na soški fronti so

trajali od maja 1915 do oktobra 1917, ko je bila zaključena zadnja od 12 ofenziv. V nekaterih od njih je delovalo tudi letalstvo z ene in druge strani. Soška fronta je ostala v spominu ljudi in vojakov zaradi svoje krutosti, strahu, naporov, pomanjkanja, begunstva, ruševin in mrličev.

V začetku vojne letalstvo ni imelo velike vloge. Leta 1911 je francoski general Ferdinand Foch celo izjavil (navajam): »Letalstvo je odlično kot šport, toda za vojskovanje je neuporabno.«² Večina držav je v prvi

Mag. Aleksander Čičerov, UL, Fakulteta za strojništvo – uredništvo revije Ventil

1 T. Bukovec, op. cit., Začetek druge svetovne vojne na Koroškem, NEDELJSKI, 27. marec 2019, str. 20.

2 R. G. Grant, 1. svetovna vojna – Veliki ilustrirani vodnik, MK 2014, str. 25.

Grd pristane letala Brandenburg Cl. 129, letališče v Vipavi – soška fronta (Avtorjev arhiv)

svetovni vojni uporabljala letalstvo najprej za opazovanje sovražnika ter vzdrževanje zveze s topništvom. Pozneje, ko so razvili lovska letala, ki so bila opremljena z orožjem, se je začel boj za prevlado v zraku. Floyd Gibbons je o tem napisal odlično knjigo o letalskem asu z naslovom Rdeči baron. Vedeti pa moramo, da so bila letališča v zaledju (kot na primer Stražišče pri Kranju ali Trzin) bolj izjema kot pravilo, saj je bila večina letališč na obeh straneh fronte v neposredni bližini bojev.³

»Ali veš, da je bilo v Trzinu v 1. svetovni vojni vojaško letališče?« me je vprašal prijatelj. »Tega pa res ne vem,« sem mu odgovoril in se spomnil, da sem že slišal nekaj o vojaškem letališču v Št. Vidu pri Ljubljani in na Brezovici. Počutil sem se kot dr. Gruber v nadaljevanki Gorski zdravnik, ki je pred novim zdravniškim izzivom. Zavedal sem se, da je od 1. svetovne vojne minilo že veliko let, živih prič že dolgo ni več, pisne vire pa bo treba šele najti. Ko sem takole malo spraševal znance v Trzinu, so na moje presenečenje skoraj vsi pritrdili temu, da je letališče bilo. Kje je bilo, pa je bila že uganka.

Najprej sem iskal pisne vire, ki jih morebiti hranijo različne ustanove. Izbor je bil relativno velik: začeniši z Arhivom Slovenije in specializiranimi muzeji (arhiv SV, arhiv SŽ), cerkveni arhivi in podobno. Rezultat je bil skromen. Spet so vsi vedeli, da je letališče bilo, dokumentov pa nikjer.

In potem se je zgodilo, da sem dobil v roke knjižico mag. Zore Torkar Jefačnikova domačija v Trzinu – Vodnik po stalnih razstavah in pod naslovom Prva svetovna vojna (1914–1918) prebral naslednje (navajam): »Od sredine septembra 1917 je bil v Kamniku sedež poveljstva nemškega armadnega zbora, čete treh divizij pa so se nastanile vse do Trzina. Zanje so v Trzinu uredili vojaško letališče. Postavili so več hangarjev za letala in barake za osebje. Pisarna letališča je bila od 25. septembra 1917 v šoli. Na letališču naj bi bilo tudi po 32 letal, ki so vsak dan letela

Albatros B.I Ba 23, nalaganje bomb v letalo – soška fronta (Avtorjev arhiv)

proti soški fronti.« Podobno zgodbo najdemo še v drugem viru, in sicer Mengeš in Trzin skozi čas, avtorja Staneta Stražarja iz leta 1993. Domneval sem, da bi se konkretni dokumenti morda našli v vojnih arhivih v Nemčiji, za podatke sem zaprosil slovenski konzulat v Münchnu.

Izvedel sem, da je v prostorih Občine Trzin na velikem zračnem posnetku vrisano letališče. Ogledal sem si fotografijo in poizkusil najti sledi letališča v naravi. Ni šlo. Vse do tedaj, ko mi je Štebetov ata svetoval, da za lokacijo letališča povprašam Tomaža Kralja. Obiskal sem ga in Tomaž je bil pripravljen pokazati prostor, kjer je bilo letališče. O tem sta mu pripovedovala njegov oče in njegov dedek. Letališče je bilo locirano v južnem delu Trzina, takoj čez železniško progo, kjer je danes semaforizirano križišče, v neposredni bližini Gasilskega doma. Letališče je bilo orientirano v smeri SV–JZ, njegov severni del pa je bil neposredno ob železnici Ljubljana–Domžale–Kamnik. V Depali vasi sta bila za potrebe letališča zgrajena tudi dva izvlečna tira, eden za pretovor opreme, letal in mehanizacije, drugi pa za tovorne vagoni, kjer so bili nameščeni letalci in mehaniki in drugo potrebno osebje. Brunarice na samem začetku letališke steze so bile postavljene na utrjenem zemljišču, ki so ga nasipali z gradivom iz trzinskega kamnoloma. Žal danes ni sledu o izvlečnih tirih niti o barakah.

S tem pa moje radovednosti še ni bilo konec. Naletel sem na knjigo Petra Tarmana Na platnenih krilih. Peter proučuje tudi zgodovino letalstva v 1. svetovni vojni in ko sem na straneh njegove knjige opazil, da omenja letališče v Trzinu, sem navezal z njim stik. Tudi on ni imel veliko podatkov o letališču, je pa na osnovi mojega opisa izdelal fotografijo letališča, pri čemer mu je pomagal tudi stric Google. Pri tem je upošteval navidezno os letališča in dejstvo, da so letala v tistem času potrebovala približno 400 metrov vzletne steze. Stražar piše, da so mejnike parcel vojakji zakopali globlje, izravnali kotanje in na robu letališča posekali drevesa ter postavili nekaj opozorilnih

³ Andrej Zlobec, V viharju soške fronte, izdala Fundacija miru v Posočju, Kobarid, 2008, str. 51–52.

tabel. Danes lahko vidimo, da se je ob kanalu Pšate zarasel visok drevored, v času obratovanja letališča pa teh ovir ni bilo. Stražar opisuje nekaj ponesrečenih pristankov, ker so se letala s soške fronte vračala v Trzin poškodovana (Stražar, str. 620).

Zelo verjetno je, da je avstro-ogrski letalski enoti prišla na pomoč nemška letalska enota (Armeeflugpark), ki je bila vsaj delno podrejena 14. nemški armadi.⁴ Ta letalska enota je bila zaledna enota za večja popravila in ni bila neposredno uporabljena na fronti. Enota, ki je bila nastanjena na letališču v Trzinu, je bila, tako ugibam, tam nastanjena le kratek čas (morda 2 meseca - od septembra do 15. novembra 1917), po uspešni ofenzivi pa je bila premeščena v Italijo - na fronto ob Piavi, spomladi 1918 pa nazaj v Nemčijo.⁵ Iz dokumentov je razvidno, da so bila na trzinskem letališču stacionirana ali v popravilu letala kot Aviatik B2, serije 32 in 33, Brandenburg D1, serije 27, 28 in 29, Albatros 81, Phonix, Aviatik D1 in še nekatera druga (seznam je prispeval Jožef Silič). Razmerje sil je bilo 1 : 3 v korist Italije. To razmerje pa se je še stopnjevalo v 6. soški bitki in je znašalo kar 271 : 1, ker so bila praktično vsa avstro-ogrška letala neuporabna. Med prvo svetovno vojno je umrlo okoli 650 pilotov. Večina med njimi zaradi nesreč med šolanjem, trenažnimi poleti, na letališčih, zelo malo pa v neposrednih spopadih (Jože Silič: Letalstvo na soški fronti, Radio Koper 6. 9. 2015).

Zavedam se, da je nabor podatkov o letališču 1. svetovne vojne v Trzinu skromen. Toda že majhen kamenček nam lahko izostril sliko v mozaiku. Bolj natančen pregled z detektorjem kovin bi morda odkril še kakšne ostanke nekdanjega letališča. Verjetno se je kaj našlo tudi pri gradnji stanovanjskih hiš na robu letališča, vendar podatkov o tem ni. Več pisnih podatkov bi morda našli v vojnem arhivu v Münchnu. Nekateri menijo, da je pomanjkanje pisnih virov posledica tajnosti letališča. Morda. Nadaljnje raziskovanje pa zahteva čas in denar!

Za pomoč in nasvete bi se na koncu rad zahvalil mag. Tomažu Kralju, mag. Zori Torkar iz Medobčin-

Letalski as 1. svetovne vojne, letalski kapetan Bölke, njegova 40. zračna zmaga (Avtorjev arhiv)

skega muzeja Kamnik, Petru Tarmanu, Matjažu Ravbarju iz SV, Jožefu Siliču, Mitji Vaupotiču iz SŽ, Dragici Urtelj z Generalnega konzulata RS v Münchnu, prof. dr. Rumschöttelu iz arhiva na Dunaju, Boštjanu Gučku iz Župnije Trzin, Nini Frakelj iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana in Jožici Valenčak iz Trzina.

The Military Airfield of the 1st WW in Trzin

Abstract:

A military airfield was raised in Trzin during the 1st WW. It was constructed for the 12. Soška bitka (the 12th Soska's Battle). After the battle the planes were moved to new front on the river Piava (Italy). The remnants of that military airfield are very moderate, there are no eye witnesses, the reliable sources/documents are scarce as well.

Keywords:

the 1st WW military airfield, the 12th Soska's Battle, the German assistance to the Austro-Hungarian Army, role of aviation.

⁴ Milan Škrabec v delu Pozdrav z bojišča - Prva svetovna vojna in boj za meje po njej na razglednicah (izdal Medobčinski muzej Kamnik 2008) navaja, da se je v Kamniku nastanilo poveljstvo nemškega armadnega zbora z zbornim poveljnikom generalom Albertom plemenitim Barrerjem. Verjetno so za njihove potrebe južno od železnice uredili vojaško letališče. Glej nav. delo, str. 6/7.

⁵ Učenci 9. A razreda Osnovne šole v Trzinu so od januarja 2016 do novembra 2017 izdelali raziskovalno nalogo z naslovom Prva svetovna vojna zaznamovala tudi Trzin in napletla turistično zgodbo. Pod mentorstvom Jožice Valenčak so učenci predstavili zgodovinske podatke in pripovedi o trzinskem letališču. Zapisali so tudi, da so vojaki in piloti z domačini spletli dobre odnose. Ko so zapuščali letališče, so piloti vseh 32 letal zaokrožili nad Trzinom (str. 21).